

Lidový nacionalismus a čínská zahraniční politika

STANISLAV MYŠIČKA

Popular Nationalism and Chinese Foreign Policy

Abstract: This article focuses on the influence of popular nationalism on contemporary Chinese foreign policy. After analyzing several cases of popular protest with nationalistic overtones, we reach the conclusion that the impact of popular nationalism on Chinese foreign policy is limited. Firstly, the communist regime tightly controls any attempts at unsanctified collective action and allows a nationalist protest to happen only when it is favorable for signaling China's resolve to its diplomatic partners during international crises. Second, nationalism is only a part of the contemporary PRC's legitimacy, as another part of it is its keeping up of the steady pace of its economic modernization and increasing of the general welfare, which couldn't be achieved without maintaining a high level of economic interdependence with many crucial economic partners, including the USA and Japan. Third, the Chinese public is, in general, not as nationalistic as is indicated in much of the literature analyzing nationalism in the contemporary PRC.

Keywords: China, nationalism, foreign policy, international relations.

Na rozdíl od změn v rovnováze sil, působení vzájemných ekonomických vazeb či vlivu mezinárodních institucí patří nacionalismus mezi faktory působící na mezinárodní vztahy v Asii mezi ty méně zkoumané. Výzkum tohoto fenoménu byl poněkud na ústupu s koncem asijské dekolonizace, současná situace v Asii však mnohé výzkumníky vede k jeho důkladnějšímu studiu. Nacionalismus může být důležitým faktorem pro vznik a posilování bezpečnostních dilemat v rámci asijského mezinárodního systému. Agresivní formy nacionalismu bývají obecně v literatuře chápány jako faktor přispívající ke vzniku ozbrojených konfliktů, protože vyvyšují vlastní národ nad ostatní, brání konsenzu (Van Evera 1994), umožňují politickým elitám získávat manipulaci obyvatel legitimitu v případě ekonomické či politické krize (Gagnon 1994/1995) a v neposlední řadě nacionalistické až šovinistické mýty mohou přispívat k ospravedlnění expanzivní zahraniční politiky (Snyder 1991).

Cílem této studie je prozkoumat vztah mezi nacionalismem a zahraniční politikou současné Číny, a zejména způsoby, jakými čínské vedení reaguje na spontánní lidové projevy nacionalismu. Analyzuji v ní několik významných případů nacionalistické mobilizace čínské veřejnosti v posledních zhruba dvou dekadách. Tyto případy buď vyústily v demonstrace či jiné protestní akce, anebo byly protesty od počátku zcela potlačeny. V analýze využiji zejména akademickou literaturu, ale také zpravodajské články a některé primární zdroje, jako jsou zprávy ministerstev či politické projevy.

První část článku poskytuje stručný přehled základních pohledů na roli nacionalismu v mezinárodních vztazích v teoretické literatuře. Druhá část se bude věnovat historickému vývoji nacionalismu v čínském prostředí a vzestupu lidového nacionalismu od devadesátých let 20. století. V další části jsou zrekapitulovány klíčové okamžiky, kdy akce čínské veřejnosti mohly ovlivnit tvorbu zahraniční politiky mobilizací lidového nacionalismu. Pátá část se pak bude zabývat funkcí a vlivem lidového nacionalismu v současné Číně.

lidové republiky na obecnější úrovni. Článek dokládá základní tezi, že současné čínské vedení na jedné straně nacionalistické cítění podporuje prostřednictvím vzdělávacího systému a státní správy, ale na straně druhé agresivní projevy lidového nacionalismu reguluje tak, aby neohrožovaly monopol vládnoucí komunistické strany a její pragmatickou zahraniční politiku, která prioritizuje ekonomickou spolupráci před rozdmýcháváním národnostně laděných konfliktů.

NACIONALISMUS A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Nacionalismus lze po vzoru Van Every a dalších chápat jako přesvědčení skupiny lidí považujících za svůj primární předmět loajality národ či etnickou skupinu, jež má přednost před příslušností k jiné sociální, kulturní či náboženské skupině a pro kterou si nárokují právo na samostatný stát (Van Every 1994: 6). Obdobnou definici nabízí Anthony Smith, který píše o nacionalismu jako o „*ideologickém hnutí, jež chce zajistit autonomii, jednotu a identitu konkrétní populace, o které se část jejích členů domnívá, že zakládá skutečný či domnělý ‚národ‘*“ (Smith 2001: 9). V průběhu posledních 150 let prodlával výzkum nacionalismu bouřlivý rozvoj, v jehož rámci se objevuje široké spektrum názorů od silně kritických až po analýzu nacionalismu jako veskrze pozitivního činitele historického vývoje a nedílné součásti modernity (dobrý přehled podává Hroch 2003). Nacionalistické ideje se objevovaly izolovaně již mnohem dříve než v 19. století, nicméně nacionalismus jako politický fenomén a státotvorná ideologie je produktem evropské modernity, který se později rozšířil do většiny neevropského světa. Ideologie nacionalismu je bytostně spjata s politizovanou masovou kulturou, která od svých občanů vyžaduje lásku k vlasti, podporu jejích cílů a její obranu (Smith 2001: 34). Proto je nacionalismus druh politické ideologie, avšak s prvky politického náboženství, manifestovaného například národními svátky, svěťci, kulturními a sportovními událostmi (Tamtéž: 36). V případě historicky působící ideologie nacionalismu se mísí prvky etnického a občanského nacionalismu. V prvním případě vystupují do popředí společné pokrevní, jazykové a kulturní vazby, v případě druhém je národní identita spjata se společným projektem národního společenství a s okruhem široce sdílených národních hodnot (Keating 2004: 4–6).

Obsahově může nacionalismus nabývat jak umírněných forem, které pouze požadují vlastní stát a chtějí mírově koexistovat s ostatními národy, tak forem agresivních až šovinistických. Konkrétní podoba nacionalismu je důsledkem síly a kvality požadovaných vazeb mezi jednotlivcem a jeho národem. Nacionalismus je do velké míry postaven na budování emočních vazeb k národu na úrovni jednotlivců, přičemž kolektivní paměť národa je ústřední součástí budování národního státu (Podeh 2000). Jedním z aspektů snahy o jednotu, autonomii a identitu národa je starost o jeho čest a rozvoj (Smith 2001: 30). V historickém vývoji a působení nacionalismu hrály mnohdy zásadní důležitost vize osvobození, boj za národ pro obnovu ztracené národní hrdosti a také náprava křivd z více či méně dávné minulosti. To se týká zejména těch národů, které mohou odkazovat na ztracený zlatý věk nebo na jiná kulturně, ekonomicky či politicky význačná období své historie. Určitá generačně předávaná a oficiálně podporovaná interpretace kolektivní paměti národa může však také vyzdvihovat události pro národ negativní, jež Volkan nebo Galtung nazývají *zvoleným traumatem* (*chosen trauma*; viz Volkan 2001; Galtung 2001). To pak slouží k identifikaci nehorších hrozeb pro národní existenci, které jsou následně předávány dalším generacím. Pro předávání národní identity v čase jsou zásadně důležité vzdělávací instituce, které stojí na počátku formování individuálních představ o identitě vlastního národa (Wang 2008: 783–784).

V průběhu studené války bylo zkoumání nacionalismu a zahraniční politiky na okraji zájmu. Velké teorie mezinárodních vztahů jako (neo)realismus nebo neoliberalní institucionalismus preferovaly zdůrazňování systemických faktorů proti vlivům na úrovni jednotek mezinárodního systému. Po konci studené války, kdy se začaly výrazně projevovat

vlivy nacionalismu na Balkáně, v Jihovýchodní Asii a jinde, se i v teorii mezinárodních vztahů objevují nové snahy o uchopení fenoménu nacionalismu. Tento posun můžeme pozorovat i v rámci dominantního realistického proudu. Neorealismus, tak jak ho nastínil Waltz (1979), zdůrazňuje strukturální příčiny zahraničněpolitického chování států a považuje preference států za předem dané. Proto nebyl dle mnohých schopen uspokojivě vysvětlit řadu jevů v asijské ani světové politice (srovnej Rose 1998). Z toho důvodu se začali objevovat realističtí autoři, kteří se pomocí různých kauzálních mechanismů pokoušeli vysvětlit vliv nacionalismu na zahraniční politiku (srovnej například Snyder 1991; Van Evera 1994). Teorie Van Every nebo Snydera obsahují řadu výtečných postřehů, přesto jim bývá vyčítáno, že vztah mezi zahraniční politikou a nacionalismem popisují velmi vágně. Legro a Moravcsik (1999) toto omezení připisují pokračující ukotvenosti těchto teorií v neorealismu.

Je tedy otázka, do jaké míry může být pokus o konceptualizaci vlivu nacionalismu na zahraniční politiku úspěšný, pokud vychází z obecně neorealistických premis. Panuje oprávněná obava, že tímto způsobem se z nacionalismu stane pouze proměnná „druhého řádu“ nebo „epifenomén“ anarchicky uspořádaných mezinárodních vztahů (Kratochwil 1995: 110–116). V tomto smyslu je třeba podotknout, že v realistických kruzích je běžné vysvětlovat asertivní čínský nacionalismus změnou mocenské rovnováhy v Asii, poté co ekonomicky stagnující Japonsko začalo být v řadě oblastí zastíňováno čínským růstem (srovnej Pei – Swaine 2005).

Konstruktivistické snahy o uchopení fenoménu nacionalismu přinesly důležitá zkoumání vlivu národních identit, morálních a náboženských hodnot a ideálů na zahraniční politiku. Obecně konstruktivismus přináší důraz na nemateriální faktory ovlivňující zahraniční politiku, identity, ideologie a také nacionalismus (srovnej Wendt 1999; Berger 1993). Specificky v rámci výzkumu čínsko-japonských vztahů vznikla řada konstruktivistických studií analyzujících moderní podoby nacionalismu v Číně a Japonsku (srovnej například Gustafson 2015; Gries 2005; Whiting 1995; Zhao 2004). Konstruktivismus však uvažuje nad vlivem nacionalismu na zahraniční politiku jednostranně, protože se příliš soustředí na roli hodnot a identity (například Whiting 1995; He 2007), aniž by blíže empiricky specifikoval, jak nacionalismus působí skrze sociální, ekonomické a politické aktéry (srovnej Moravcsik 1999). Podoby norem, identit a ideologií zcela jistě ovlivňují utváření vztahů mezi státy, jsou však vždy přenášeny sociálními aktéry v rámci širšího kontextu politického a společenského systému dané společnosti.

Navzdory všem neshodám však v odborné literatuře panuje mezi výzkumníky různých teoretických perspektiv shoda, že od konce studené války je nacionalismus v Číně na vzestupu, a to do velké míry i díky významné podpoře nacionalistického diskurzu ze strany stranických orgánů (Wang 2008; He 2007; Callahan 2004, 2009; Zhao 1998). To však v sobě skrývá nebezpečí, že rostoucí míra nacionalismu může negativně ovlivňovat čínskou zahraniční politiku (Gries 2004: 134; Bernstein – Munro 1997; Sautman 1997). V případě současné Číny můžeme spolu s Johnstonem hovořit zhruba o dvou takových scénářích. Zaprvé více nacionalistických nálad mezi čínskou veřejností může vést k jejich důkladnější reflexi na straně komunistických elit a ty se budou snažit v zájmu zachování domácí stability tyto nacionalisticky asertivní postoje kooptovat. To však učiní Čínu méně flexibilní v rámci diplomatických jednání. Zadruhé se lze domnívat, že v případě ohrožení monopolu komunistické strany či během vnitrostranické soupeření o moc se některá ze stranických frakcí bude snažit získat politické body tím, že bude více naslouchat nacionalistické rétorice aktivní části čínské veřejnosti a zaujímat asertivnější zahraničněpolitické postoje (Johnston 2013: 37–38). Oba scénáře předpokládají, že vrcholní představitelé komunistické Číny budou postupně citlivější k veřejnému mínění. Dále autoři jako Yahuda (2013: 454–455) nebo Gries (srovnej Gries – Steiger – Wang 2016) poukazují na korelaci mezi vzestupem čínského lidového nacionalismu a asertivnější čínskou zahraniční politikou, zejména vůči Japonsku a USA.¹ Na rozdíl od demokratických států má být

vliv nacionalismu v současné Číně umocněn tím, že tam fakticky neexistuje efektivní kontrola výkonu politické moci ze strany čínských občanů. Například Schell spatřuje nebezpečí ve vlivu propagandy a cenzury utvrzující čínské obyvatelstvo v domněnku, že Čína je stále obětí zahraniční agrese a zadržování. „*To znemožňuje čínským vůdcům cítit se bezpečně a pohodlně v mezinárodním prostředí, zejména co se týče vztahu ke Spojeným státům a Japonsku, dvěma nejdůležitějším zemím pro čínskou budoucnost*“ (Schell 2016: 150–151). Susan Shirková varuje před sepětím konzervativních a veřejností nekontrolovaných vládních elit a komercializovaných médií, která uspokojují poptávku po senzačních informacích s nacionalistickým obsahem (Shirk 2014). Rozšíření nacionalismu v devadesátých letech a liberalizace médií vytvořily trh pro publikace a jiné kulturní produkty nacionalistického rázu, které dále stimulují nacionalistické tendence, mezi čínskými občany latentně přítomné již velmi dlouho (viz další kapitola; srovnej Wang 2008: 801; He 2007: 17–18).

Výše zmínění autoři považují vliv lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku zejména za výsledek vnitropolitických procesů. Existují však alternativní přístupy, které v případě hodnocení vlivu nacionalismu na zahraniční politiku kombinují vlivy vnitropolitické s těmi zahraničněpolitickými. Jessica Weissová vypracovala teorii autoritářské zahraniční politiky, která podrobně rozpracovává důvody, jež vedou čínské představitele ke krátkodobému využití veřejného nacionalistického citění, tak aby ostatní státy mohly považovat vládní postoje za hodnověrnější (Weiss 2013; 2014; srovnej rovněž Fearon 1994; Putnam 1988). Nacionalistické projevy veřejnosti tak slouží vládě k podpoře jejich stanovisek navenek a také jsou využívány k uvolňování sociálního napětí v jinak přísně kontrolovaném veřejném diskurzu. Pokud však spontánní mobilizace na základě témat národní identity překročí určitou míru, stranické orgány neváhají tvrdě zakročit. Důležitým aspektem tohoto náhledu na sepětí nacionalismu a čínské zahraniční politiky je, že vnitropolitické a zahraničněpolitické zájmy jsou komplexně spjaty v rámci dvouúrovňové hry domácí a zahraniční politiky; proto nelze jejich vliv posuzovat odděleně (srovnej Shambaugh 2013; Downs – Sanders 1998/1999).

HISTORICKÝ VÝVOJ ČÍNSKÉHO NACIONALISMU

Zrod moderního čínského nacionalismu lze situovat do období mezi polovinou 19. století a ustavením ČLR v říjnu 1949.² Pro tuto dobu byl charakteristický zejména ambivalentní vztah k Západu a Japonsku, který lavíruje od jejich vnímání jako úhlavního nepřítele čínského státu až po inspiraci na cestě k ekonomické a politické modernizaci (srovnej Mitter 2014: kap. 1). Požadavky národní jednoty a svobody od pronikání koloniálních mocností a Japonska se staly hybnou silou vzestupných nacionalistických tendencí, a to zejména v městských centrech soustředících velkou část vzdělaných obyvatel (Skocpol 1979: 243; Sautman 1997: 78–79; Mullaney 2016: 300).

Důležitým mezníkem ve vývoji čínského nacionalismu bylo Hnutí 4. května (1919), které původně reagovalo na uzavření Versailleské smlouvy. Japonsko dosáhlo na mírové konferenci v Paříži uznání svých územních nároků v Číně, přičemž čínská veřejnost očekávala návrat bývalých německých koncesí pod čínskou kontrolu (srovnej Cullen 2003: 239–247). Proti uznání japonských nároků se v Číně zvedla vlna odporu zejména mezi mladými lidmi. S tím spojené demonstrace v Pekingu i jiných městech byly doprovázeny bojkotem a ničením japonského zboží (Fenby 2009: 142). Toto hnutí se vyznačovalo ostrou kritikou tradičních čínských norem, které byly podle mnohých tehdejších účastníků zdrojem čínské slabosti a neschopnosti najít adekvátní odpověď na výzvy moderní doby (srovnej Mitter 2004; Karl 2010: 28–29; Spence 1982). Tento postoj byl dále rozvíjen zejména v kontextu problematických japonsko-čínských vztahů během druhé světové války. Nankingský masakr v roce 1938 a jiné zločiny proti lidskosti spáchané japonskou armádou na čínském území za sebou zanechaly kolem dvaceti milionů mrtvých čínských občanů (srovnej Cullen 2003: 270–275; Tanaka 1998). Válečný odpor vůči

Japoncům dokázal po dlouhé době překonat regionální rozpory a spojit různorodé zájmy rozličných vrstev čínské společnosti (srovnej Moore 1966: 223–227; Mao 2005: 330, 348–350).

V čínské komunistické revoluci se projevila snaha vůdce komunistů Mao Zedonga (Mao Ce-tunga)³ o čínskou verzi modernity, prostou evropocentrických předpokladů o nutnosti nastolení kapitalismu (Brown 2012: 54; Meisner 2007: 108–109). Od založení ČLR až do Maova úmrtí byl nacionalismus vládnoucí strany úzce spojen s podporou celosvětové revoluce a s cílem konečného vítězství socialistického tábora nad kapitalistickými státy. Po nástupu Deng Xiaopinga (Teng Siao-pching) do čela komunistického vedení v roce 1978 byl tento politický a ideologický cíl zatlačen do pozadí politikou ekonomických reforem, v rámci které Čína naopak opět navázala spolupráci jak s okolními státy, tak vyspělými ekonomikami v Asii, Evropě a Severní Americe. Až do čínské politické krize roku 1989 se Západ stával nejen zdrojem technologií, investic, ale také alespoň částečně politických idejí.

Konec studené války přinesl výrazné změny ve způsobu práce s čínským nacionalismem ze strany komunistické strany. Jestliže v maoistickém období lze hovořit o jakémsi triumfalistickém nacionalismu, v jehož rámci se strana považovala za avantgardu společnosti a předvoj vítězství socialismu, pak přinejmenším od konce devadesátých let minulého století strana pracuje zejména s motivem Číny jako historické oběti zahraniční agrese (Wang 2008; Callahan 2004; He 2007; Schell 2016). Komunistická strana si v tomto podání osobuje schopnost učinit Čínu znovu velkou a respektovanou zemí, což je možné jedině díky vládě jedné strany, která bude schopna garantovat vnitřní řád a ekonomickou modernizaci. Z interpretace národní historie jsou zároveň vypouštěny nejkrvavější stránky vlády komunistů v druhé polovině 20. století (Callahan 2009: 188).

K této změně národního narativu přispěly vnitropolitické i mezinárodní změny spojené s koncem studené války. V roce 1989 strana odsoudila masové protesty v Pekingu i jiných čínských městech jako kontrarevoluční akt, který byl výsledkem kombinace domácích problémů a nepřátelských sil ze zahraničí. Ty měly usilovat o likvidaci mocenského monopolu komunistů a instalaci buržoazního liberalismu v Číně (Fenby 2009: 641–642). Podpora nacionalismu pak skýtala vítaný zdroj upevnění stranické legitimacy. Šlo o odpověď na takzvanou krizi tří přesvědčení (*sanxin weiji* – krize důvěry v socialismus, marxismus a samotnou komunistickou stranu), která podle komunistického vedení významně přispěla k politické krizi roku 1989 (Zhao 1998).

Hlavním prostředkem pro šíření nového čínského nacionalismu se stala celonárodní dlouhotrvající kampaň za patriotickou výchovu (*aiguozhuyi*), která začala být realizována roku 1994 (srovnej Wang 2008). Ústřední myšlenka kampaně, do níž byly zapojeny všechny státní, stranické i armádní vzdělávací instituce, zněla, že vlast je v nebezpečí, neboť ji ohrožují nedostatek patriotismu i liberální myšlenky a ideje tehdy již poměrně rozšířené v populární kultuře. Kampaň obsahovala řadu mobilizačních a výchovných technik a cílila především na mládež a studenty, kteří si měli lépe uvědomit historické souvislosti dřívější čínské slabosti a následného úspěšného rozvoje pod vládou komunistické strany. Jedním z aspektů této kampaně byla například revize učebnic historie, kde bylo na jedné straně utlumeno hlásání třídního boje a marxismu a na straně druhé zdůrazňováno dřívější utrpení pod nadvládou západních mocností a Japonska (Wang 2008: 784; 791–792; Callahan 2004: 204–206; He 2007: 5). Zhao odhaduje, že pouze k oslavám padesátého výročí konce války proti Japonsku v roce 1995 se uskutečnilo více než 10 000 událostí sponzorovaných z oficiálních míst (Zhao 2004: 220). Od počátku patriotické kampaně v první polovině devadesátých let se masivně zakládaly, obnovovaly a rozvíjely historické a kulturní památky a monumenty, které slouží státům posvěcenému „rudému“ turismu (Wang 2008: 794–797; Lovell 2012: 345–346). Dále v rámci patriotické kampaně byly a jsou propagovány filmy, televizní seriály, muzea a hudební skladby s patriotickým nábojem (srovnej Vickers 2007).

Podle řady autorů lze současnou vlnu lidového nacionalistického nadšení v Číně přičíst na vrub právě dlouhodobě trvající kampani na podporu patriotismu (Gries 2005). Navíc s rozmachem internetu nelze ani navzdory silnému státnímu aparátu zcela kontrolovat tok informací (srovnej McCromick 2002/3). Spolu s uvolněním v médiích a akademické sféře se začaly objevovat alternativní výklady čínské oficiální zahraniční politiky, některé z nich dosti výbušného charakteru (srovnej Zhao 2010). Rozšíření nacionalistických nálad vedlo také k růstu trhu s publikacemi a jinými kulturními produkty nacionalistického rázu. Za všechny lze zmínit *Global Times*, bulvárnější a také daleko asertivněji naladěnou odnož hlavního stranického deníku *Renmin ribao* (srovnej Wang 2008: 801; He 2007: 17–18). Rovněž začaly být rozvíjeny neakademické alternativní výklady historie čínského císařství, které glorifikují období dynastií Song (Sung), Ming a Qing (Čching) jako období, kdy byla čínská říše benevolentním hegemonom asijského prostoru, který navíc vynikal vyspělejší společností a kulturou než státy tehdejšího Západu (srovnej Yu 2014).

PROJEVY LIDOVÉHO NACIONALISMU

V této části rozebereme některé významné veřejné projevy nacionalismu v Číně po konci studené války. V tomto období nacionalismus překročil hranici ryze intelektuálních kruhů a stal se fenoménem, který začali více podporovat i příslušníci ostatních společenských vrstev. Tato lidovější verze čínského nacionalismu je definována zejména v protikladu vůči USA a Japonsku.

V první fázi byly poststudenoválečné projevy lidového nacionalismu svým zaměřením zejména protiamerické. V tomto období nacionalismus překročil hranici ryze intelektuálních kruhů a stál se fenoménem, který začíná být více podporován i příslušníky ostatních společenských vrstev. Kromě výše zmíněné patriotické kampaně a jiných státem posvěcených akcí na podporu nacionalismu byly zřejmým důvodem vnitropolitické, sociální a ekonomické problémy čínské transformace spolu se zahraničněpolitickým tlakem na ČLR po událostech na náměstí Nebeského klidu (Tiananmen). Zatímco v osmdesátých letech 20. století byly státy Západu považovány za vzor pro čínskou modernizaci, po roce 1989 přichází na řadu jisté vystřízlivění z inspirace Západem (Zhang 2001: 110–112). Stále silněji se v čínském veřejném mínění ozývají hlasy, jež představovaly USA jako stát, který úmyslně zdržuje mocenský vzestup Číny a upírá jí její místo v mezinárodním společenství (viz Fewsmith – Rosen 2001; Song et al. 1996).

Symbolickým přelomem byly události z počátku května roku 1999, kdy během leteckých operací NATO v Srbsku americké stíhačky bombardovaly čínskou ambasádu v Bělehradě, přičemž zahynuli tři čínští novináři a několik desítek osob bylo zraněno. I když americké autority vyjádřily politování a označily celý incident za omyl a chybu vojenského plánování, čínské veřejné mínění se obrátilo ostře antiamericky a přisuzovalo bombardování úmyslné snaze poškodit čínskou suverenitu a potrestat Čínu za nesouhlasný postoj v rámci kosovské krize. Čínská oficiální místa událost odsoudila jako „barbarský akt“ (CNN 1999). Desítky tisíc lidí v řadě čínských měst vyšly protestovat, přičemž šlo o největší veřejné demonstrace od událostí roku 1989. V Pekingu se shromáždilo k protestům před americkou ambasádou téměř 100 000 lidí skandujících protiamerická hesla. V Chengdu (Čheng-tu) byl dokonce zčásti vypálen americký konzulát, přičemž bezpečnostní složky bránily demonstrujícím pouze v přístupu k samotným budovám. Členové americké ambasády v Pekingu se stali téměř na dva dny pomyslnými rukojmími davu protestujících. Protesty také pořádali čínští studenti v amerických univerzitních kampusech. Protesty se sice konaly alespoň zpočátku s plnou podporou čínských oficiálních míst, ale také ukázaly, že lidový nacionalismus nelze přispat pouze vlivu státní propagandy, a že jde tudíž o částečně autonomní společenský fenomén (srovnej Weiss 2013: 19–22). Peter H. Gries ve své analýze reakcí čínských občanů z dopisů do významných čínských novin zjistil, že antiamerikanismus se stal v čínské společnosti důležitějším nikoliv pouze následkem komunistické propagandy, ale protože vyjadřoval autentické pocity řady čínských občanů (Gries 2001).

Lze říci, že prvních několik dní oficiální místa umožnila ventilovat rozhořčení veřejnými protesty, umožnila dopravu studentů na místa demonstrací a bránila pouze vstupu do samotných diplomatických misí USA či dalších členských států NATO (Economist 1999). Na druhou stranu v národní televizi vystoupil člen komunistického vedení a budoucí generální tajemník Hu Jintao (Chu Ťin-tchao), který sice podpořil demonstrující v jejich patriotickém rozhořčení nad útokem na ambasádu v Bělehradě, ale také vyzval, aby protesty dbaly čínských zákonů a nebyly zneužívány „některými lidmi pro narušování veřejného pořádku“ (CBC 1999).⁴ Dodal také, že Čína neopustí nastoupený kurz ekonomických reforem a otevírání se světu (*gaige kaifang*; Tamtéž). Nakonec vláda po několika dnech demonstrací přistoupila k jejich důslednému omezení. Po čtyřech dnech protestů oficiální média s několikadenním zpožděním zpozděním omluvu prezidenta Clintona a například Pekingská univerzita vyzývala své studenty k dodržování veřejného pořádku (The Economist 1999). V tu dobu bylo již blízko desáté výročí události na náměstí Nebeského klidu a čínský režim pochopitelně nechtěl, aby protesty přerostly v širší sociální fenomén, popřípadě kritiku vůči vládě jedné strany v Číně. Dalším důvodem, proč vedení v čele s Jiangem Zeminem (Ťiang Ce-min) nebylo ochotno pokračovat v podpoře protestů, byly jednak probíhající rozhovory s USA o vstupu Číny do WTO (které byly následkem incidentu na několik týdnů přerušeny), což byl jeden z čínských cílů v rámci pokračující ekonomické modernizace, jednak obava z ohrožení zahraničních investic a turismu v Číně. Vůdci obou národů spolu nakonec hovořili 14. května, tedy týden po incidentu. Následovala domluva, v níž se USA zavázaly vyplatit jak čínskému státu, tak rodinám mrtvých a zraněných finanční kompenzaci. Jistě není bez zajímavosti, že i čínská strana se zavázala vyplatit téměř tři miliony dolarů jako náhradu za poškozený americký majetek v Číně, což bylo před veřejností taktně zamlčeno.

Čínské vedení si v průběhu událostí dokázalo na americké straně vynutit splnění svých požadavků v rámci diplomatického zachování tváře, zároveň však celý spor nevyhrotilo tak, že by to ohrozilo diplomatickou konsolidaci v blízké budoucnosti. Protesty jako projev lidového nacionalismu jistě představovaly tlak na důsledné vyžadování omluvy od Spojených států a náhradu škod. To však bylo v souladu s postojem komunistických elit a nijak to nenarušilo celkovou čínskou zahraničněpolitickou strategii osmdesátých a devadesátých let 20. století, a sice postupně se integrovat do globálních obchodních a finančních struktur. V tomto smyslu bylo nezbytné omezit nejhlasitější projevy veřejnosti požadující agresivnější postup vůči USA.

Dalším problematickým bodem čínsko-amerických vztahů se stala krize při nouzovém přistání amerického špionážního letounu EP-3 v dubnu roku 2001 na jihu Číny. Letoun se v průběhu mise nad Jihočínským mořem dostal do kolize s čínským stíhačem, jehož pilot nakonec celý incident nepřežil. Americká posádka byla zadržována čínskými bezpečnostními složkami téměř dva týdny a čínská strana požadovala po Bushově administrativě omluvu.⁵ Obecně jako i v jiných zde zmíněných případech vládní postoj k nacionalistickým protestům představoval pro čínské vedení složité dilema. Oficiálně povolené protesty se mohly vymknout kontrole, avšak jejich potlačení vedlo k obviňování vlády ze slabosti a k poklesu důvěry ve schopnost komunistické strany adekvátně obhajovat národní zájmy (Weiss 2014: 68–70). V případě krize kvůli letounu EP-3 se čínské vedení uchýlilo k opatrnému postupu: dalo sice najevo rozhořčení a formulovalo požadavek veřejné omluvy od USA, ale na druhé straně podniklo řadu kroků, které omezovaly veřejné projevy nacionalismu nekontrolované vládou. Oficiální místa informovala o události ve státních médiích se zpožděním a rozhořčené reakce veřejnosti byly zveřejněny zhruba až tři dny po začátku incidentu (Zhang 2001: 119). Jádro těch, kteří považovali vládní postup za příliš smírlivý, tvořili opět studenti, ale jejich žádosti k oficiálním místům o povolení demonstrací byly zamítnuty. Několik demonstrantů snažících se protestovat před americkou ambasádou v Pekingu zatkla policie (Zhao 2005/2006: 140–141; Weiss 2013: 22–24). Nakonec byly bilaterální vztahy Číny a USA konsolidovány tím, že čínská strana propustila po

jedenácti dnech zadržování posádku amerického letounu a prezident Bush se spolu s ministrem obrany Colinem Powellem v oficiálním dopise čínské vládě omluvili za újmu, kterou utrpěla čínská strana (The Guardian 2001).

Čínský postoj vůči Spojeným státům během kosovské kampaně byl znatelně ostřejší než v případě incidentu kvůli letounu EP-3 o dva roky později. V prvním případě byly demonstrace povoleny, aby komunistické vedení podpořilo své rozhořčení nad útokem na svou diplomatickou misi, přičemž vzájemné vztahy byly již tak napjaté kvůli nesouhlasnému stanovisku k budoucnosti Kosova a kampani NATO v Srbsku. Naopak v roce 2001 nacionalistické demonstrace povoleny nebyly, a to ze dvou důvodů. Zaprvé čínské vedení nechtělo ohrozit poměrně křehké navazování *modu vivendi* s novou administrativou George Bushe (Weiss 2013: 16–17). Zadruhé byl zákaz demonstrací v roce 2001 ovlivněn předcházejícím incidentem, neboť vedení komunistické strany mělo již zkušenost s tím, jak rychle se mohou protesty vymknout kontrole, což by poškodilo navazování vztahů s novou americkou administrativou. Případné povolení protestů by tak pravděpodobně příliš neprospělo celkové zahraničněpolitické strategii Číny vůči USA, tak jako tomu bylo v roce 1999. V roce 1999 byly škody způsobené americkým útokem jistě ničivější, než tomu bylo v případě pozdějšího incidentu, a pro čínská oficiální místa by bylo určitě obtížnější vysvětlovat vlastního obyvatelstvu, proč vůbec nepovolit konání demonstrací v alespoň omezeném rozsahu a pod dohledem policie (srovnej Salmenkari 2003).

Po zlepšení americko-čínských vztahů po přelomu tisíciletí se objevila druhá vlna lidového nacionalismu, tentokrát zaměřená proti Japonsku. Významná část čínské veřejnosti jej vnímá jako stát, který ze sebe zcela nesmyl vinu za válečná utpení čínského obyvatelstva během let 1937–1945 (Deng 2008: 277). Druhá vlna čínského lidového nacionalismu je založena zejména na internetovém aktivismu a používání sociálních sítí (Gries 2005: 848). Již na počátku nového tisíciletí došlo k řadě incidentů, po nichž se zmobilizovaly nacionalistické kruhy v Číně. V roce 2005 to bylo například vydání nové verze japonských středoškolských učebnic historie, které bagatelizovaly japonské válečné zločiny během invaze do Číny, nebo snaha Japonska získat křeslo v Radě bezpečnosti OSN (srovnej Gries 2005: 843–845). V prvním zmíněném případě i navzdory varování úřadů vyšly tisíce obyvatel do ulic a v Šanghaji zdemolovaly japonský konzulát. Místní vláda nakonec krátce pozastavila fungování mobilní sítě, aby se jí podařilo protesty rychleji zvládnout (Osno 2015: 147). V Šenzenu desetitisícový dav obklíčil supermarket japonského řetězce a volal po bojkotu japonského zboží. Demonstranti přitom pejorativně označovali Japonce jako „trpaslíky“ a „ďábly“ (Pilling 2014: 235). Protesty však byly opět rychle umlčeny bezpečnostními složkami. Ač byly některé z požadavků sdíleny oficiálními místy, měla vláda silný zájem na dalším prohlubování ekonomické, kulturní a turistické spolupráce s Japonskem.

V případě masových projevů lidového nacionalismu vázaných na čínsko-japonské vztahy byly zásadní dva incidenty spojené se sporem o souostroví Senkaku/Diaoyutai z let 2010 a 2012. V roce 2010 se odehrála u Senkaku kolize dvou japonských plavidel pobřežní stráže a čínské rybářské lodi. To způsobilo zásadní diplomatickou roztržku (Smith 2015: 188–196). Čínská loď lovila v teritoriálních vodách Senkaku, její kapitán odmítl kontrolu japonskými pohraničníky a snažil se jim uplout. Přitom došlo k jejich vzájemné kolizi. Nakonec byla čínská posádka zatčena a obžalována z porušení japonských zákonů. Čína začala velmi důrazně požadovat navrácení posádky do vlasti a stupňovala diplomatický tlak na Japonsko, přičemž odvolala všechna diplomatická setkání od ministerské úrovně výše. Argumentovala zejména tím, že se čínská loď nemohla ničeho dopustit, neboť Senkaku patří pod čínskou jurisdikci. Obzvláště ostře se vyjádřil čínský premiér Wen Jiabao (Wen Tia-pao), když na zasedání OSN v New Yorku označil Senkaku za „*posvátnou součást čínského území*“ a japonský postoj k celé problematice za „*neospravedlnitelný a zcela nezákonný*“ (Wada 2010: 2). Asi po dvou týdnech byla čínská posádka propuštěna, aniž by byl kdokoliv trestně stíhán, což Čína oprávněně vydávala za své diplomatické vítězství.

V obou zemích došlo k nacionalisticky laděným demonstracím kritizujícím postup druhé země. Mnohem rozsáhlejší protesty však probíhaly v Číně. Několikatisícové demonstrace zaznamenalo hned několik čínských měst s celkovou účastí přes deset tisíc lidí – Peking, Chengdu, Xian (Si-an), Zhengzhou (Čeng-čou), přičemž významnou část protestujících tvořili studenti (LA Times 2010; CNN 2010). Úřady sice řadu protestů na krátkou dobu povolily, přístup čínské vlády a úřadů však nebyl k protestům příliš shovívavý. Vláda se rozhodla důsledněji kontrolovat nacionalistická vyjádření v médiích a odstraňovat některé extremistické projevy. To se například týkalo vyhánění demonstrujících od japonské ambasády v Pekingu (Al Jazeera 2010) či tlaku na agresivní komentátory z řad armády, jinak mnohdy velice aktivních, aby se k celé situaci nevyjadřovali (Jonhston 2013: 27). Čínský vládní diskurz tak byl během celého incidentu poněkud umírněný a vědomě zdrženlivý.

Čínský postoj během krize lze vysvětlit také tak, že rozhodnutí japonské strany zatknout a obvinít kapitána čínské lodi na počátku krize umenšilo již tak slabou mocenskou pozici Číny ohledně jejích nároků na Senkaku. Čína ostrovy nekontroluje a vzhledem k síle japonského námořnictva by pro ni bylo v případě vojenského střetnutí velice složité ostrovy ovládnout či udržet. Odvetná diplomatická opatření tak měla za cíl posílit čínskou pozici v tomto územním sporu (Fravel 2016: 27–29). Z hlediska vlivu lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku se však nic významně nezměnilo. Politické elity sice daly najevo, že se Senkaku nevzdávají, na druhou stranu kontrolou nacionalistických demonstrací podpořily dlouhodobý čínský postoj, který kvůli důležitosti partnerství s vyspělými ekonomikami a čínské prestiži v zahraničí nedovoluje spor příliš vyhrtit (srovnej South China Morning Post 2010).

Dalším důležitým momentem sporu o Senkaku byla renacionalizace tří z ostrovů japonskou vládou v září 2012, což vyvolalo ostré čínské protesty a na přibližně rok a půl zmrazilo čínsko-japonskou diplomacii na nejvyšší úrovni. Již v srpnu 2012 se v několika čínských městech odehrály demonstrace proti zákroku Japonska zabírajícímu přistání hongkongských nacionalistických aktivistů na Senkaku. Tyto demonstrace byly uspořádány s tichým souhlasem čínských úřadů a díky omezenému rozsahu také s podporou oficiálních médií (Gries – Steiger – Wang 2016: 269). O měsíc později však japonská vláda odkoupením ostrovů reagovala na výroky ostře nacionalistického politika Šintaróa Išihary z dubna 2012, který zamýšlel ostrovy koupit. Japonský premiér Jošihiko Noda se domníval, že když zabrání Išiharovi odkoupit část Senkaku, umožní mu to upevnit *status quo* v oblasti. Noda tak učinil i přesto, že několik dní před vládním rozhodnutím hlavní čínský představitel Hu Jintao před takovýmto krokem varoval (Fravel 2016: 31; Yang 2013: 232). Na japonský krok Čína reagovala ostře řadou opatření, diplomatických i bezpečnostních (srovnej Fravel – Johnston 2014).

Tato čínsko-japonská diplomatická roztržka byla doprovázena poměrně výraznou mobilizací čínského lidového nacionalismu. Během září 2012 demonstrovaly podle odhadů v čínských městech stovky tisíc lidí, přičemž mezi největší protesty patřily ty v Pekingu (20 000 účastníků) a Shenzhenu (Šen-čen; 10 000 lidí). V Xianu byla ničena policejní auta japonské výroby a v Chengdu někteří z demonstrujících nesli transparenty volající po použití násilí vůči Japoncům (Pilling 2014: 312). V mnoha čínských městech demonstrace doprovázely násilnosti, ničení japonského majetku a útoky na firmy japonských vlastníků. Řada velkých japonských podniků (Sony, Honda, Mazda, Panasonic) dočasně pozastavila svoji výrobu v Číně (Gries – Steiger – Wang 2016: 269). Čínská vláda zpočátku jednoznačně povolila konání těchto demonstrací a na řadě míst umožnila jejich hladký průběh, aby podpořila své nesouhlasné stanovisko s japonskou renacionalizací části Senkaku (LA Times 2012). Vliv oficiálních míst ukazuje rozsah a geografický záběr protestů, což by nebylo možné bez posvěcení z vyšších míst. Nicméně je zřejmé, že rozsah těchto demonstrací přerostl rychle rozměry státem řízeného nacionalismu, a šlo tedy alespoň zčásti o spontánní projev lidového nacionalismu (Gries – Steiger – Wang 2016: 265). Proto vláda velice brzo sáhla k omezování a nakonec úplnému potlačení demonstrací. Státní

deník *Global Times* zveřejnil komentář odsuzující násilí během demonstrací jako kontraproduktivní (Global Times 2012). Policie zatýkala osoby zodpovědné za vandalismus, významně omezila internetový aktivismus, pomocí médií a internetu přesvědčovala občany o nutnosti podpořit stanovisko vlády, které je v souladu s veřejným pořádkem a čínskými zákony (Yang 2013: 245–249; China Daily 2012). Dále byl omezen provoz okolo japonské ambasády v Pekingu jako místa nejprudších demonstrací, oficiální média odstranila některé příliš nacionalistické příspěvky ze svých webů a na některých místech byl proti demonstrantům použit slzný plyn (LA Times 2012). Během několika málo dní byly protesty úplně zastaveny, což řadu komentátorů vedlo k názoru, že kontrola čínského státu nad rozsahem a průběhem protestů je stále rozhodující (Srovnaj Weiss 2014: 212–214).

FUNKCE NACIONALISTICKÉHO DISKURZU V SOUČASNÉ ČÍNĚ

Předchozí část ukázala, že od konce devadesátých let 20. století můžeme sledovat, jak vedení komunistické strany sice rétoricky podporuje nacionalistické rozhořčení veřejnosti, ale velmi brzo po vypuknutí protestů přistupuje k silné regulaci takovýchto projevů lidového nacionalismu, a to i v případě, že postoj veřejnosti je v souladu s oficiální zahraničněpolitickou linií. Jak jsme mohli vidět v předcházející části, po každém z větších nacionalistických protestů komunistická strana a vláda pomocí řady nástrojů bránila dalším takovýmto projevům a varovala před násilnými demonstracemi či „iracionálním“ nacionalismem. Ukazuje se, že takovýto přístup kombinuje vnitropolitické a zahraniční faktory, zejména co se týče legitimacy současné vládnoucí moci v ČLR.

Prvním zásadním důvodem pro takovýto postup je, že Čína jako autokratický stát má silně centralizovanou zahraniční politiku, kterou ovlivňuje pouze velmi omezená skupina osob. Pokud je povoleno konání nacionalistických demonstrací nebo jiných projevů lidového nacionalismu, pak jen pro účinnější diplomatický tlak na cizí státy nebo kvůli podpoře legitimacy komunistické strany. Nacionalistické demonstrace umožňují čínské vládě lépe signalizovat ostatním státům, jak vážně jsou míněny její diplomatické postoje (Weiss 2013, 2014, 2015).⁶ Na rozdíl od liberálnědemokratických států se vedení komunistické Číny přímo nezodpovídá veřejnému mínění. V průběhu času sice můžeme pozorovat větší snahu čínské vlády zbytečně nejit proti názorům veřejnosti, ale kroky ČLR v případě událostí zmíněných v předcházející části ukazují, že tato kooptace lidového nacionalismu má jasnou mez (Srovnaj Shen 2010). Jakékoliv veřejné aktivity mimo oblast vyhrazenou státem jsou považovány za *a priori* subverzivní a účast na nich s sebou nese významné riziko represe ze strany státu.

Nacionalistický diskurz je jednou z mála oficiálně povolených možností, jak v Číně kritizovat vládu a její politiku, což je pro vládní kruhy potenciálně nebezpečné (Shirk 2007: 48; Yang 2013: 191–208). To je další důvod, proč jsou nacionalistické projevy tolerovány pouze krátkodobě. Jedním z hlavních cílů vlády komunistů je vnitřní stabilita a zabránění každé spontánní kolektivní akci mimo stranickou kontrolu a dohled. Jakékoliv veřejné protesty se rozšíří tehdy, pokud mají oficiální podporu. Jinak k nim nedochází buď vůbec, nebo jsou jako nepovolené formy protestu rychle udušeny v zárodku. To vychází z obecné strategie komunistické strany nedovolit, aby jednotlivci nebo společenské skupiny uskutecňovali spontánní veřejné akce, které by mohly v budoucnu přerůst v nevladatelný cyklus silnějších a silnějších protestů.

Lidový nacionalismus má omezený vliv i proto, že není jediným prostředkem legitimacy současného komunistického vedení. Dalším zásadním zdrojem legitimacy je ekonomický rozvoj a společenská modernizace a ta není bez další inkorporace Číny do globálních ekonomických vztahů možná. Hlavním cílem oficiálního nacionalistického diskurzu je upevnit legitimitu vlády komunistické strany, nikoliv podpořit její agresivní formu nacionalismu zaměřenou vůči ostatním státům, i když to tak může být vnímáno. Jde spíše o podobu defenzivního nebo afirmativního nacionalismu než o jeho agresivní

variantu (Shambaugh 2013). Bude-li proto čínský režim donucen zvolit mezi pokračováním ekonomických vztahů jako doposud a podporou agresivnější zahraniční politiky, zvolí to první a bude projevy agresivního nacionalismu regulovat (Downs – Saunders 1998/1999: 123). I když někteří autoři (například Gries – Steiger – Wang 2016) tvrdí, že diplomatický a vojenský tlak na Japonsko zejména po incidentu roku 2012 koreluje s výskytem agresivního nacionalismu v čínském veřejném diskurzu, nejde podle mého názoru o přímý vliv lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku. Jednak tento tlak pokračoval i po odeznění veřejných protestů, jednak byl v souladu s předcházející politikou Číny vůči Japonsku, která s lidovým nacionalismem zřetelně nesouvisela. Asertivnější postoje Číny vůči Japonsku (ale i USA či státům v jihovýchodní Asii) lze zaznamenat již přibližně od roku 2008, a je proto logické, že vyostření čínsko-japonských vztahů mělo za následek odvetné kroky z čínské strany, které nicméně neměly dlouhodobý charakter.

Třetím důvodem, proč čínský lidový nacionalismus nemá zásadní vliv na čínskou zahraniční politiku, je fakt, že agresivně nacionalistické postoje nesdílí většina čínské veřejnosti (Shen 2010: 43–44; Johnston 2016/2017). Je opravdu otázka, jak dalece mají kampaně státního oficiálního nacionalismu dopad na většinu obyvatel nebo některých jinak aktivních sociálních skupin, například studentů (srovnej Yu – Zhao 2006; Lovell 2011: 350–353). Čína je obrovská země, kde sice mnohatisícové demonstrace připoutají pozornost zahraničních médií a akademiků, neznamená to však, že jde o společensky zásadní trend. Anonymita internetových diskusí i pouličních protestů je vhodným prostředím pro svobodné sebevyjádření v jinak silně kontrolované společnosti, ale většinou tyto projevy nevedou k dalšímu nátlaku na stranické orgány v oblasti zahraniční politiky (Shen 2010: 43). Navíc někteří analytici čínského nacionalismu poukazují na to, že cíl národní suverenity a nezávislosti je vlastní všem čínským režimům od konce císařství, což s sebou samozřejmě nese čas od času korelaci nacionalistických protestů s asertivní zahraniční politikou vůči ostatním mocnostem (Zhao 2005/2006). To však neznamená, že by nacionalismus byl u čínské veřejnosti nutně na vzestupu nebo že by zahraniční politiku čínského státu determinoval. Vedení komunistické strany samo o sobě vykazuje výraznou míru nacionalistického přesvědčení, které přímo neodvisí od rozšíření nacionalistických myšlenek mezi čínskou veřejností (Johnston 2016/2017: 39–40).

Mladá generace, ač prošla v devadesátých letech a později důkladnější patriotickou výchovou, není více nakloněna podporovat válku s Japonskem či USA. Například výzkum čínského veřejného mínění z dubna 2013 ohledně čínských teritoriálních sporů ve Východočínském a Jihočínském moři naznačuje, že mezi čínskou veřejností patří vojenské řešení sporů k těm nejméně podporovaným (na osmém místě z deseti nabízených možností řešení). Jak upozorňuje Chubb, neměli bychom automaticky čínský nacionalismus považovat za synonymum militarismu či volání po válce. Jde spíše o dlouhodobě přítomné přání čínské populace uspět s čínskými nároky, nikoliv o to, vymoci si je silou (Chubb 2014). Je jisté namísto poukazovat na historicismus v rámci čínského politického diskurzu, který stále vnímá neuspokojení některých čínských zahraničněpolitických nároků jako pokračování „století ponížení“. Něco jiného je však tvrdit, že tyto názory podporují agresivnější zahraniční politiku. Johnston ve svém důkladném šetření veřejného mínění v hlavním městě Pekingu naopak shledal, že agresivnější zahraniční politiku více podporuje starší generace čínských občanů (Johnston 2016/2017).

Rovněž je třeba uvést, že struktura čínského veřejného mínění se mění s tím, jak roste počet příslušníků čínské střední třídy. Obecně platí, že lidé vzdělanější a s vyššími příjmy jsou více nakloněni mezinárodní spolupráci a méně náchylní podporovat agresivní zahraniční politiku (Johnston 2004). Zároveň střední třída vykazuje větší náklonost k mezinárodním institucím a méně podporuje růst výdajů směřujících do vojenské oblasti (Johnston 2004: 610). Přestože je střední třída stále málo aktivní ve veřejném diskurzu, existuje její nepřímý vliv na preference Číny v zahraniční politice. Stabilita ekonomiky

je základním zájmem čínského státu nejen pro udržení ekonomického růstu a kvůli technologickým inovacím, ale také pro udržení sociální stability a mocenského monopolu. Spolu s životním prostředím je to právě ekonomická stabilita, na které má čínská střední třída největší zájem.

* * *

Cílem tohoto článku bylo prozkoumat, jak současné čínské vedení reaguje na spontánní lidové projevy nacionalismu. Článek ukázal, že ač je nacionalismus potenciálně destabilizující silou, jeho vliv je omezený a nemůžeme předpokládat, že by měl nějak zásadněji určovat čínskou zahraniční politiku. Lidový nacionalismus je vládou významně kontrolován, případně kooptován pro vlastní zahraničněpolitické cíle. Vliv nacionalismu na asertivitu čínské zahraniční politiky je výrazně vyvažován faktorem ekonomické vzájemné závislosti v Asii, neboť nacionalismus není jediným zdrojem legitimacy čínských komunistů. Je jím také garance vnitřní stability a prosperity čínského obyvatelstva.

Problémem řady studií, které fenomén vlivu nacionalismu na zahraniční politiku Číny zkoumají a které byly rozebírány v první a druhé části tohoto článku, je to, že se soustředí pouze na vliv izolovaných faktorů (nacionalismus jako předmět politického marketingu, nacionalizace veřejného diskurzu, vzdělávací politika čínského státu) a/nebo na nacionalisticky činné členy veřejnosti. To vede ke příliš zjednodušenému hodnocení vlivu lidového nacionalismu na čínskou zahraniční politiku. Pro lepší pochopení fenoménu moderního čínského lidového nacionalismu je třeba nalézt více případů možného působení nacionalisticky aktivizované veřejnosti na tvůrce zahraniční politiky (vládní a stranické orgány na centrální úrovni). Případy projevů lidového nacionalismu popsané výše ukazují, že jeho vliv není automatický, jak by poukazovali zastánci teze, že čínská zahraniční politika je asertivnější kvůli vlivu lidového nacionalismu. Na straně čínských elit je zřetelná snaha projevy lidového nacionalismu využít pro své cíle, na druhou stranu je zřejmé, že tito aktéři sledují i jiné cíle, jako jsou stranický mocenský monopol, pokračování ekonomické modernizace a reformem či zajištění sociální stability. Tyto cíle jsou často protikladné vůči požadavkům artikulovaným nacionalisticky laděnou veřejností.

Veřejné projevy nacionalismu (protesty, petice, internetový aktivismus) jsou v jistém slova smyslu doprovodným jevem nacionalismu prosazovaného státem. Lidové projevy nacionalismu však mohou být doprovázeny i spontánní kritikou domácího režimu. Proto zde existuje nebezpečí, že by nacionalistické teze prosazované komunistickými politiky a státem řízenými médii mohly dlouhodobě nabourat poměrně pragmatickou čínskou zahraniční politiku. V případě zásadní krize čínského režimu by se mohla odehrát situace, kdy by komunistická strana musela svoji zahraniční politiku přitvrdit v souladu s náladami nacionalisticky aktivní části veřejnosti. Do jaké míry je tato situace akutní, závisí na prognózách budoucí podoby čínského politického režimu. V současnosti však klíčoví aktéři čínské zahraniční politiky přistupují k fenoménu lidového nacionalismu strategicky a jsou si vědomi jeho potenciálních hrozeb. Rovněž je třeba mít na paměti, že nelze posuzovat vliv nacionalismu na čínskou zahraniční politiku zkoumáním těch vrstev obyvatelstva, které jsou periodicky na základě nacionalistických hesel mobilizovány k veřejným aktivitám. Je třeba vzít v úvahu podíl takto aktivních obyvatel v celé čínské populaci.

Předkládaný výzkum má jistě mnohá omezení. Řada z nich plyne z nedostatečně robustního zhodnocení jednotlivých případů projevů čínského lidového nacionalismu stejně jako z vědomého vynechání podrobného zkoumání jeho projevů na regionální a místní úrovni. Tato témata jsou jistě do budoucna důležitým polem výzkumu, který bude dále rozpracovávat stále aktuální téma sepětí nacionalismu a zahraniční politiky. Přínosem tohoto článku může být zjištění, že tvůrci čínské zahraniční politiky velice dobře chápou

provázanost domácích a zahraničních faktorů, které dohromady ovlivňují jejich postavení v rámci čínské společnosti.

¹ K tématu asertivity Číny v současné globální politice viz Johnston 2013.

² Pro vztah etnické a národní identity a čínského státu srovnej Pines 2004; Hsiao 1979; Sautman 1997; Mullaney 2016.

³ V článku používám mezinárodní transkripci čínských znaků, *pinyin*, vzhledem k častému užití této transkripce v současné zahraniční literatuře (nikoliv pouze anglosaské provenience). Pinyin také preferují čínští autoři, kteří pracovníčně používají jiný jazyk než čínštinu. Českou transkripci uvádím v závorce pouze u jmen a názvů, které se v této podobě v češtině už vžily.

⁴ Oficiální postoj k incidentu shrnuje například zpráva čínského ministerstva zahraničí (Ministry of Foreign Affairs of the PRC 1999).

⁵ Podrobný průběh událostí mapuje například Weiss (2013: 22–25).

⁶ Podobnou situaci můžeme pozorovat v případech již několikaleté kampaně proti korupci. Mírné formy vyjádření spontánní podpory kampani jsou tolerovány, ba možná vítány, příliš investigativní internetové zpravodajství či volání po širší očistě strany jsou potlačovány a trestány (srovnej Osnos 2015: 361–364).

Literatura

- Bernstein, Richard – Munro, Ross (1997): The Coming Conflict with America. *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 2, s. 18–32.
- Berger, Thomas (1993): From sword to chrysanthemum: Japan's culture of anti-militarism. *International Security*, Vol. 17, No. 4, s. 119–150.
- Brown, Kerry (2012): The Communist Party and Ideology. *China: An International Journal*, Vol. 10, No. 2, s. 52–68.
- Callahan, William A. (2004): National Insecurities: Humiliation, Salvation, and Chinese Nationalism. *Alter-natives*, Vol. 29, No. 2, s. 199–218.
- Callahan, W. A. (2009): *China: The Pessoptimist Nation*. Oxford: OUP.
- Cullen, L. M. (2003): *A History of Japan, 1542–1941*. Cambridge: Cambridge University.
- Deng, Yong (2008): *China's Struggle for Status*. New York: Cambridge University Press.
- Downs, Erica S. – Saunders, Philip C. (1998/1999): Legitimacy and the Limits of Nationalism. China and the Diaoyu Islands. *International Security*, Vol. 23, No. 3, s. 114–146.
- Fearon, James D. (1994): Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes. *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 3, s. 577–592.
- Fenby, Jonathan (2009): *The Penguin History of Modern China*. London: Penguin.
- Fewsmith, Joseph – Rosen, Stanley (2001): The Domestic Context of Chinese Foreign Policy. In: Lampton, David (ed.): *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform*. Stanford: Stanford University Press, s. 151–187.
- Fravel, M. Taylor (2016): Explaining China's Escalation over the Senkaku (Diaoyu) Islands. *Global Summitry*, Vol. 2, No. 1, s. 24–37.
- Gagnon, V. P. (1994/1995): Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia. *International Security*, Vol. 19, No. 3, s. 130–166.
- Galtung, Johan (2001): The Construction of National Identities for Cosmic Drama: Choseness-Myths-Trauma (CMT) Syndromes and Cultural Pathologies. In: Udayakumar, S. P. (ed.): *Handcuffed to History*. Westport: Praeger, s. 61–81.
- Gries, Peter H. (2001): Tears of Rage: Chinese Nationalist Reactions to the Belgrade Embassy Bombing. *The China Journal*, No. 46, s. 25–43.
- Gries, Peter H. (2004): *China's New Nationalism*. Berkeley: University of California Press.
- Gries, Peter H. (2005): China's "New Thinking" on Japan. *China Quarterly*, No. 184, s. 831–50.
- Gries, Peter H. – Steiger, Derek – Wang, Tao (2016): Popular Nationalism and China's Japan Policy: The Diaoyu Islands, 2012–2013. *Journal of Contemporary China*, Vol. 25, No. 98, s. 264–276.
- Gustafson, Karl (2015): Identity and Recognition: Remembering and Forgetting the Post-War in Sino-Japanese Relations. *The Pacific Review*, Vol. 20, No. 1, s. 117–138.
- He, Yinan (2007): History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-Japanese Conflict. *Journal of Contemporary China*, Vol. 16, No. 50, s. 1–24.
- Hroch, Miroslav (ed.): 2003: *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: SLON.
- Hsiao, King-chuan (1979): *A History of Chinese Political Thought: Volume I*. Princeton: Princeton University Press.
- Chubb, Andrew (2014): *Exploring China's "Maritime Consciousness"*. Perth: USAsia Centre.
- Johnston, Alastair Iain (2013): How New and Assertive Is China's New Assertiveness? *International Security*, Vol. 37, No. 4, s. 7–48.
- Johnston, Alastair Iain (2016/2017): Is Chinese Nationalism Rising? Evidence from Beijing. *International Security*, Vol. 41, No. 3, s. 7–43.

- Karl, Rebeca (2010): *Mao Zedong and China in the Twentieth-Century World*. Durham – London: Duke University Press.
- Keating, M. (2004): European integration and the nationalities question. *Politics & Society*, Vol. 32, No. 3, s. 367–388.
- Kratochwil, Friedrich (1995): Revisiting the „National“: Toward an Identity Agenda in Neorealism? In: Lapid, Yosef – Kratochwil, Friedrich (eds.): *Nationalism, Citizenship and Identity*. Boulder: Lynne Rienner, s. 105–128.
- Legro, Jeffrey – Moravcsik, Andrew (1999): Is Anybody Still Realist? *International Security*, Vol. 24, No. 2, s. 5–55.
- Lovell, Julia (2012): *The Opium War: Drugs, Dreams and the Making of Modern China*. London: Picador.
- McCormick, Barrett (2002/3): Recent Trends in Mainland China's Media: Political Implications of Modernization. *Issues and Studies*, Vol. 38, No. 4, s. 175–215.
- Meisner, Maurice (2007): *Mao Zedong: A Political and Intellectual Portrait*. Cambridge: Polity.
- Mitter, Rana (2004): *A Bitter Revolution: China's Struggle with the Modern World*. New York: Oxford University Press.
- Mitter, Rana (2014): *China's War with Japan, 1937–1945*. London: Penguin.
- Moravcsik, Andrew (1999): Is Something Rotten in the State of Denmark? Constructivism and European Integration. *Journal of European Public Policy*, Vol. 6, No. 4, s. 669–681.
- Mullaney, Thomas S. (2016): Ethnicity, Nationalism and Identity in the Study of Modern China. In: Szonyi, Michael (ed.): *A Companion to Chinese History*. Chichester: Wiley Blackwell, s. 290–303.
- Osnos, Evan (2015): *Age of Ambition*. London: Penguin.
- Pei, Mixin – Swaine, Michael (2005): *Simmering Fire in Asia: Averting Sino-Japanese Strategic Conflict*. Policy Brief No. 44, Carnegie Endowment for International Peace.
- Pilling, David (2014): *Bending Adversity: Japan and the Art of Survival*. London: Penguin.
- Pines, Yuri (2004): Beasts or Humans: Pre-Imperial Origins of the Sino-Barbarian Dichotomy. In: Amitai, Reuven – Biran, Michal (eds.): *Mongols, Turks and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World*. Leiden: Brill, s. 59–102.
- Podeh, Elie (2000): History and Memory in the Israeli Educational System. *History & Memory*, Vol. 12, No. 1, s. 65–100.
- Putnam, Robert D. (1988): Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games. *International Organization*, Vol. 42, No. 3, s. 427–460.
- Reilly, James (2012): *Strong Society, Smart State: The Rise of Public Opinion in China's Japan Policy*. New York: Columbia University Press.
- Rose, Gideon (1998): Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, Vol. 51, No. 1, s. 144–172.
- Salmenkari, Taru (2003): Three Voices of Patriotism: Reporting the Bombardment of the Belgrade Embassy in the Chinese Media. *Studia Orientalia*, No. 95, s. 385–397.
- Sautman, Barry (1997): Racial Nationalism and China's External Behavior. *World Affairs*, Vol. 160, No. 2, s. 78–95.
- Shambaugh, David (2013): *China Goes Global: The Partial Power*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Shen, Simon (2007): *Redefining Nationalism in Modern China*. Houndmills – New York: Palgrave.
- Shen, Simon (2010): Popular Participation: Civil Society, Diverse Publics and Internet in Response to Chinese Diplomacy. In: Breslin, Shaun (ed.): *Handbook of China's International Relations*. London – New York: Routledge, s. 35–44.
- Shirk, Susan (2007): *China: Fragile Superpower*. New York: Cambridge University Press.
- Shirk, Susan (2014): The Domestic Context of Chinese Foreign Security Policy. In: Pekkanen, Saadia A. – Ravenhill, John – Foot, Rosemary (eds.): *Oxford Handbook of International Relations in Asia*. Oxford: Oxford University Press, s. 391–410.
- Schell, Orville (2016): To Forget or Remember? China's Struggle With Its Past. *The Washington Quarterly*, Vol. 39, No. 3, s. 143–157.
- Skocpol, Theda (1979): *States and Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, Anthony (2001): *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Malden: Polity Press.
- Smith, Sheila A. (2015): *Intimate Rivals: Japanese Domestic Politics and Rising China*. New York: Columbia University Press.
- Snyder, Jack (1991): *Myths of Empire*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- Song, Qiang et al. (1996): *Zhongguo keyi shuo bu* [Čína může říci ne]. Beijing: Zhonghua gongshang lianhe chubanshe.
- Spence, Jonathan (1982): *The Gate of Heavenly Peace*. London: Penguin.
- Tanaka, Yuki (1998): *Hidden Horrors: Japanese war crimes in World War II*. Boulder: Lynne Rienner.
- Van Evera, Stephen (1994): Hypotheses on Nationalism and War. *International Security*, Vol. 18, No. 4, s. 5–39.
- Vickers, E. (2007): Museums and Nationalism in Contemporary China. *Compare*, Vol. 37, No. 3, s. 365–382.
- Volkan, Vamik (2001): Transgenerational Transmissions and Chosen Traumas: An Aspect of Large-Group Identity. *Group Analysis*, Vol. 34, s. 79–97.
- Wada, Haruki (2010): Resolving the China-Japan Conflict over the Senkaku/Diaoyu Islands. *The Asia-Pacific Journal*, Vol. 8, No. 43, s. 1–5.

- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. Reading: Addison Wesley.
- Wang, Zheng (2008): National Humiliation, History Education, and the Politics of Historical Memory: Patriotic Education Campaign in China. *International Studies Quarterly*, Vol. 52, s. 783–806.
- Weiss, Jessica (2013): Authoritarian Signaling, Mass Audiences and Nationalist Protest in China. *International Organization*, Vol. 67, No. 1, s. 1–35.
- Weiss, Jessica (2014): *Powerful Patriots*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Weiss, Jessica (2015): Popular Protest, Nationalism, and Domestic-International Linkage. In: Scott, Robert A. – Kosslyn, Stephen (eds.): *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. Wiley Online Library, s. 1–15.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whiting, A. S. (1995): Chinese Nationalism and Foreign Policy After Deng. *China Quarterly*, No. 142, s. 295–316.
- Yahuda, Michael (2013): China's New Assertiveness in the South China Sea. *Journal of Contemporary China*, Vol. 22, No. 81, s. 446–459.
- Yang, Wenting (2013): *Chinese Intellectuals and China's Policy Towards Japan*. Disertační práce, University of Denver.
- Yu, Haiyang (2014): Glorious Memories of Imperial China and the Rise of Chinese Populist Nationalism. *Journal of Contemporary China*, Vol. 23, No. 90, s. 1174–1187.
- Yu, Zhiyuan – Zhao, Dingxin (2006): Differential Participation and the Nature of a Movement: A Study of the 1999 Anti-U.S. Beijing Demonstrations. *Social Forces*, Vol. 84, No. 3, s. 1755–1777.
- Zhang, Jian (2001): Chinese Nationalism and its Foreign Policy Implications. In: Lovell, David W. (ed.): *Asia-Pacific Security: Policy Challenges*. Canberra: ANU Press, s. 108–125.
- Zhao, Quansheng (2010): Policy-making processes of Chinese foreign policy: The role of policy communities and think-thanks. In: Breuslin, Shaun (ed.): *Handbook of Chinese International Relations*. London – New York: Routledge, s. 22–34.
- Zhao, Suisheng (1998): A State-led Nationalism: The Patriotic Education Campaign in Post-Tiananmen China. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 31, No. 3, s. 287–302.
- Zhao, Suisheng (2004): *Nation-State by Construction*. Stanford: Stanford University Press.
- Zhao, Suisheng (2005/2006): China's Pragmatic Nationalism: Is it Managable? *The Washington Quarterly*, Vol. 29, No. 1, s. 131–144.
- Zhong, Yan (1996): China's Claim to Diaoyu Island Chain Indisputable. *Beijing Review*, Vol. 39, No. 45, s. 14–19.

Dokumenty

- Al Jazeera (2010): China breaks-up anti-Japan protests. *Al Jazeera*, 18. 9. 2010, <<http://www.aljazeera.com/news/asia-pacific/2010/09/20101854749549333.html>>.
- CBC (1999): Text of Hu Jintao Speech. <<http://www.cbc.ca/news/canada/text-of-hu-jintao-speech-1.194455>>.
- CNN (1999): Chinese demand U.N. meeting after Belgrade embassy attacked. *CNN*, 7. 5. 1999, <<http://edition.cnn.com/WORLD/europe/9905/07/kosovo.05/index.html>>.
- CNN (2010): Security High in China after Days of Protest Against Japan. *CNN*, 19. 10. 2010, <<http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/10/19/china.anti.japan.protest>>.
- Fravel, M. Taylor – Johnston, Alastair Iain (2014): Chinese Signaling in East China Sea. *Washington Post*, 12. 4. 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/04/12/chinese-signaling-in-the-east-china-sea/?utm_term=.357cd6d7a978>.
- Global Times (2012): Violence is never appropriate solution. *Global Times*, 17. 9. 2012, <<http://www.globaltimes.cn/content/733519.shtml>>.
- China Daily (2012): 11 detained as protests turned violent. *China Daily*, 17. 9. 2012, <http://www.chinadaily.com.cn/china/2012-09/17/content_15763991.htm>.
- Japan Times (2010): Maehara hangs tough on Senkaku dispute. *Japan Times*, 30. 9. 2010, <<http://www.japan-times.co.jp/news/2010/09/30/national/maehara-hangs-tough-on-senkaku-dispute/#.V8XISpMLsVM>>.
- Japan Times (2014): Japan, China had Agreement to maintain Senkaku status quo, Suzuki-Thatcher files show. *Japan Times*, 31. 12. 2014, <<http://www.japantimes.co.jp/news/2014/12/31/national/history/japan-china-agreement-maintain-senkaku-status-quo-82-suzuki-thatcher-files/#.VpDQ0PnhCVM>>.
- LA Times (2010): Thousands in Chinese Provinces Stage Anti-Japanese Protests. *LA Times*, 18. 10. 2010, <<http://articles.latimes.com/2010/oct/18/world/la-fg-china-japan-protests-20101018>>.
- LA Times (2012): China government's hand seen in anti-Japan protests. *LA Times*, 20. 9. 2012, <<http://articles.latimes.com/2012/sep/20/world/la-fg-china-japan-protests-20120921>>.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (2016): Senkaku Q and A. Ministry of Foreign Affairs of Japan, <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/qa_1010.html>.
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC (1998): Visit to Japan by president Jiang. Ministry of Foreign Affairs of the PRC, <http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18038.shtml>.
- Ministry of Foreign Affairs of the PRC (1999): Strong Protest by the Chinese Government Against The Bombing by the US-led NATO of the Chinese Embassy in the Federal Yugoslavia. Ministry of Foreign Affairs of the PRC, <http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18047.shtml>.

- Scoville, Ryan (2014): Japan: „No Dispute“ Over the Senkaku Islands. *The Diplomat*, 24. 12. 2014, <<http://thediplomat.com/2014/12/japan-no-dispute-on-the-senkakudiaoyu/>>.
- South China Morning Post (2010): Police curb anti-Japanese protesters in Sichuan city. *South China Morning Post*, 24. 10. 2010, <<http://www.hkhkhk.com/engpro/messages/2861.html>>.
- South China Morning Post (2013): Premier Li Keqiang, in Potsdam, warns Japan on postwar vows. *South China Morning Post*, 27. 5. 2013, <<http://www.scmp.com/news/china/article/1246893/premier-li-keqiang-potsdam-warns-japan-postwar-vows>>.
- The Economist (1999): Bombs in Belgrade, bricks in Beijing. *The Economist*, May 13th 1999, <<https://www.economist.com/node/321647>>.
- The Economist (2016): My Nationalism, and don't you forget it. *The Economist*, July 23rd 2016, s. 44.
- The Guardian (2001): US says sorry, China to free crew. *The Guardian*, 11. 4. 2001, <<https://www.theguardian.com/world/2001/apr/11/china.usa>>.
- U.S. Department of State (2010): Daily Press Briefing. U.S. Department of State, 16. 8. 2010, <<http://www.state.gov/r/pa/prs/dpb/2010/08/146001.htm#JAPAN>>.
- Xinhua (2012): Diaoyu Dao, an Inherent Territory of China. Beijing: State Council Information Office, <http://news.xinhuanet.com/english/china/2012-09/25/c_131872152.htm>.

Poznámka

Autor by rád poděkoval Vitu Benešovi, Tomáši Dopitovi a třem anonymním recenzentům, kteří významně přispěli ke zkvalitnění této studie.